

Baudelaire-ismeretem nem mai keletű: már a gimnázium harmadik osztályában rávettem egy fiatal piarista novíciust, tanítson franciául, olvassunk klasszikus francia irodalmat, és a leghevesebb lázzal Baudelaire-re gondoltam. Így szerettem volna megtanulni ógörögül épp az evangéliumokból, így jártam fel egy rongyoskodó pécsi tudós dohos lakásába, hogy Máté verseiből közelebb férközzek Jézus alakjához. Fogalmam sem volt, ma már tu-

Báthori Csaba 35

EGY MEGBOTRÁNKOZÁS TÖRTÉNETE

Baudelaire olvasása közben

dom: Lessing kora óta, Bruno Bauer, Arthur Drews, Rudolf Bultmann és mások könyvei óta ez a szándék megvalósíthatatlan. Jézus személyisége az elmúlt kétszázötven év bibliakritikai földrengései következtében tökéletesen kilúgozódott az evangéliumokból.

De Baudelaire-t később is, a cáfolhatatlan ifjúkori kedvencek közül a legtovább, megőriztem állócsillagnak, – szellemi polcaimon az ő szobra hosszú évtizedeken át sem kezdett repedezni. Verseinek sötét, sátános ragyogása, eszméletének bűnbánatos édessége, a Rosszban szépséget kereső mániája, a Sátán nevének megszólított Isten állandó rítusos megidézése lenyűgözött. Utólag úgy látom: a szegénység, romlottság, züllöttség, a góg, érzékiség, gyűlölet, a magány és más sorstalanság gödreiből fel-felsőhajtó eretnek gesztusai ugyan először meghökkentettek, de aztán mindig megtaláltam a mentséget, és a belső felmentés mindig elég volt ahhoz, hogy újra meg újra elővegyem *A romlás virágait*, és a költő egyéb műveit. Kirívó különcdéseivel szembeni ösztönös tartózkodásom nem keményedett erkölcsi irritozattá, semmiben nem csorbította a versek esztétikai varázsát. A versek buja, szürkés-fekete tömjénfüstös nyelvezete ma is elragad, a forró és szokatlan metaforák villogása a nagy költészet levegőjét árasztja, és Baudelaire költői síkra emelt, lenyűgöző öltözetbe bujtatott reflexív nyelvi csúcspontjai megakadályozzák az elhidegülést. Sorokat olvasok, egyes feledhetetlen fordulatokat, és úgy érzem, a régi kötelezettség nem lazul. *A L'héautontimoruménos* záró szakaszát nem lehet megrendülés nélkül felidézni: „Saját szívem vámpirja vagyok, / – Egyike azoknak a nagy Elhagyottaknak, / Akik örök nevetésre vannak ítélve, / És akik nem tudnak többé nevetni!” *A nap (Le soleil)* utolsó szakaszából csak egy fordulatot idézek a napfény delejéről: „Amikor – akár egy költő – leszáll a városokba, / megneemesíti a legközönségesebb dolgokat...” Örökre levett, és azt hiszem, örökké le fog venni a lábamról *A hattyúban (Le cygne)* megfogalmazott gondolat, változatlanul meggyőző a vers részvevő hangja mindazok iránt, akik valamit végleg elveszítettek.

„Mindenkire [=gondolok], aki elveszítette, amit soha, soha többé nem /
Lehet megtalálni, azokra, akik könnyel táplálkoznak, / És akik úgy szívják
[=táplálékukat] a Fájdalomból, mint egy jó nőstényfarkasból!” *A vakok (Les*
aveugles) az én tudatomban most már örökre „mintha a távolba néz-
36 nének”, miközben „határtalan feketeségben vándorolnak, s ez az örök
némaság testvére”. És ha vakot látok, ki emelt fejvel a semmibe néz,
hallom Baudelaire-t belülről: „Ez a sok vak, ez vajon mit fürkészk az Égen?”

A kényelmetlen gyanú sejtelmeit, emlékszem, a költőnek ez a mondata
gyorsította fel: „Gondolkodásra De Maistre és Edgar Poe tanított meg.” Poe
még hagyján, az ő emberi alakját is eltakarja a művészete; jobb nem is kutatni
erkölcsi horgonyzatát. De Joseph De Maistre? Ez a kíméletlen ámokfutó, aki
egész életében (1753-1821) alig töltött egy kis időt Franciaországban, de az
egyik legvérmesebb nacionalista volt, a francia forradalom ádáz ellensége,
s a legkegyetlenebb teológiai érvelés ősmintája. Azt hirdette: a forradalom
a Sátán műve, egyetlen száraz rákos szövődmény Európa testén, tehát összes
következményeit a legkegyetlenebb módon meg kell semmisíteni. De nem
csak a forradalom az egész emberi nem ellensége, hanem ilyen a protestan-
tizmus is: az nem is vallás – mondja –, hanem csak tagadás, bomlasztás. De
Maistre Dantéra és Miltonra emlékeztető látomásokban ecseteli a forradalom
történetét, azt „örültek, bolondok és bűnözők vitték végbe”, harsogja. Hadba
szólítja a pápaságot, mondván: a háború isteni folyamat, és a kereszténység
soha nem bizonyult méltóbbnak Istenhez, és az emberiség soha nem volt ne-
mesebb, mint a háborúban. Isten De Maistre szemében a seregek ura, a Ter-
mészet ura, ahol az ölés törvénye uralkodik; az egész föld egy véres oltár, és
Isten mindig az erősebb seregekkel tart, persze, csak a Jobboldalon gyilkoló
seregekkel. „Üdv vér által.” „Minden keménység vétlen a reptíliák megse-
misítésében, ha szükséges [a szerző a protestánsokra céloz]. Ha egy – láza-
dók által kirobbantott – háborúban mindkét oldalon 100 ezer ember esik el,
akkor a szuverenitás oldalán 100 ezer nemes áldozattal 100 ezer gyilkosság
áll szemben. Ilyen egyszerű igazságokat senki nem vonhat kétségbe”, hábo-
rog De Maistre. A rabiátus francia katolikus szerző már olyan fesztelenül és
nagyvonalúan számol az „emberanyag”-gal, mint majd számos 20. századi
tanítványa a világboldogító vezérek hadiszállásain. Mít 20. század! Már Na-
póleon azt sziszegi Metternichnek Erfurtban 1813. június 26-án: „Egy olyan
embernek, mint amilyen én vagyok, keveset számít egymillió katona élete.”
És hasonlóan nyilatkozik Sztálin is, Milovan Gyilasszal folytatott beszélgeté-
seiben, 1944/45-ben. De Maistre szemében így fut a lánc: protestáns=jako-
binus=kommunista.

Mit mondhatok még? Isteníti a spanyol inkvizíció módszereit, az igaz-
ságosság és irgalom példájának tekintti azt a korszakot, és folyton hangot ad
meggyőződésének: „az ember természettől fogva rossz”, lelke fogoly az

anyag börtönében (gnosztikus gondolat), és ki kell onnan szabadítani. Rómáért rajong, undorítja a keleti ortodoxia, megveti a görög szellemiséget, amely a libertarianizmus gyűjtőneve az európai szellemtörténet régebbi századaiban. Hát nem vagyunk-e még ma is pogányok a görög hagyaték miatt? – kérdi De Maistre. A görög volt az első nemzet, amely tagadta Istent, egyszerűen képtelen volt valami nagy vallási, erkölcsi világakcióra; a görögök eretnekek voltak a politikában, vallásban, filozófiában.

37

Ha őt olvasom, a Nyugat későbbi „keleti politikájának” szándékai körvonalazódnak, az az esztelen ábrándvilág, amely sokáig lengedezett a Vatikán falain belül, és nyugati vezetők elképzeléseiben. Mondanom se kell, De Maistre a világ efféle nemes jobbításában döntő szerepet szánd a prelátusok hadának, a nemesség kiváltságos rétegeinek és az állami katonai rendeknek. Ne a tudomány, ne a művészet, ne a Tudás vezesse az emberiséget a konzervatív igazságokhoz, hanem az említett méltóságok – mondja. A népeknek nincsen joga töprengni az erkölcsi-szellemi viszonyokon, „nekik megmaradnak a természettudományok, szórakozásra”.

De Maistre megveti a természettudományokat, gyűlöli Voltaire-t és az egész 17. századot, irtózik nem csak a társadalmi forradalmak gondolatától, hanem általában minden „mozgás”-tól, változástól égen és földön. A politikai reakció általában hosszú ideig figyelmen kívül hagyja minden nagymérvű földrengés jeleit, így volt ez Kopernikusz világrengető művével (*De revolutionibus orbium caelestium*), amely megjelenése után csaknem 100 évvel, 1616-ban került indexre. A *mozgás* utálat a történelemtől, az evolúciótól, minden új rend születésétől való ősi rettegés gondolati, szellemi álláspontja, és a görög filozófiától kezdve napjainkig indokol minden újítással szembeni berzenkedést. Hérakleitosz, a változás eszméjétől megborzadva, azt mondta a világegyetemről: a legjobb esetben is csak „céltalanul magasra halmozott trágyadomb”. Ő is azt hirdette, hogy a társadalomban mindenkinek előre meghatározott, mozdíthatatlan helye van, a szociális szerkezet érintetetlen, az arisztokratákkal kell szövetkezni mindenféle felforgatás ellen. Semmi változás, semmi forradalom: „az efezusiak jól tennék, ha férfi-tagjaik felkötnék magukat, és a várost átadnák a kiskorúaknak”, gúnyolódott.

Hérakleitosz némely egyéb gondolata is nyomot hagyott De Maistre és Baudelaire eszmevilágában. Megvetette a demokrácia eszméjét: „ne legyen közülünk senki a legjobb; ha van ilyen, az keresse máshol a szerencséjét”. Az ember rossz, még azt sem veszi észre, amiben megbotlik. Továbbá: „Legyen törvény köztünk, hogy egyetlen ember akaratának hódolunk.” És még azt mondta: „Aki harcban esik el, azt magasztalják az istenek és emberek... Minél nagyobb az esés, annál fenségesebb a Sors... A nemes lelkek

főleg erre törekszenek: örök dicsőségre... Tízezer tetem felér egyetlen kiválósággal." Hérakleitosz erkölcsi relativizmusát (*A Jó és a Rossz egy és ugyanaz*) később a legreakciósabb gondolkodók örökölték. És Karl Popper azt mondja a *Nyitott társadalom és ellenségei* című művének első könyvében: nem egészen véletlen, hogy Hegel, aki annyi mindent átvett Hérakleitosztól és annyi mindenben megtermékenyítette a modern historicista áramlatok gondolkodóit, a „francia forradalom elleni reakció egyik legkíméletlenebb ellenfele volt”.

De Maistre csodálattal tekint az egyiptomi piramisokra, Egyiptom csatornarendszerére, Babilon és Palesztina régi városfalaira, a régi rend összes nagy központjának félelmetes épületkolosszusaira: a római Szent Péter templomra, az Alhambrára, a Louvre pompájára, a régi monarchák rendíthetetlen emlékét őrző archívumokra. Ámulattal idézi meg a múltat: a katonai erő eredményes kegyetlenségeit, a bürokrácia félelmes masinériáit, a babiloni istenkirályok, fáraók, spanyolországi arab uralkodók fényűzését, a kalifák polgári és vallási önkényuralmát. „Minden mozgás kárhuzatos: az idő kényszerű dolog, gonosz adottság, amelynek semmi más célja nincs, mint az, hogy befejeződjék.” De Maistre a *tisztogatás* eszméjének egyik nagy előfutára. Az isteni eredeti önkényúri hatalom jogosult megteremteni azt a hierarchikus, lerombolhatatlan Világot, amely örökre biztosítja a véren szerzett Üdvrendet, a kevesek boldogságáért kivívott uralmat. Voltaire-gyűlöletét így fejezi ki: csodálat és utálat közti hányódásaiban néha arra gondoltam, szobrot állítok neki... mégpedig egy hóhér keze által. De Maistre tehát a *hóhér eszményét* mutatja fel mindenfajta felvilágosodás gondolatrendszerére ellen. A *Les soirées de Saint-Petersbourg* (*Szentpétervári esti beszélgetések*) első fejezetében vázolja fel a *hóhét portréját*, ezt a bestiális és barbár lázálmat.

Milyen a hóhér? Rendkívüli lény. A világ egyetlen bitófa, a bitó pedig oltár, amelyen könyörtelenül be kell mutatni az emberáldozatot a múlt és a helyreállítandó isteni Egyensúly érdekében. A hóhér szinte földöntúli teremtmény: mindenkivel szemben hatalmat képvisel, mindenkin végrehajthatja a Legfőbb Úr akaratát. Ő a félelmetes, borzasztó kapocs a félelmében vacogó társadalom egyes tagjai között. Szó szerint: „ő a rettegés maga... Fosszátok meg a világot ettől a felfoghatatlan ügynöktől, és abban a pillanatban káoszba fullad a Rend, királyi trónok dőlnek össze, és megsemmisül a társadalom.” Halljuk a szavakból, micsoda nyers beszéd ez, a vérbíróság nyelve és gyakorlata, a későbbi fasizmusok elővételezett jelszóegyüttese. Persze, nem De Maistre az első, aki egyfajta polgári vallást követelt; és azt akarta: minden állampolgárt kötelezni kell a vallási-politikai hittevérsre. A politika elvárásával átítatott vallás a haza oltárain sokszoros önkéntes áldozatot követelt, vért és verítéket: a pap vegye tudomásul, hogy a hazafias hadjáratok szócsöve; a katona tanulja meg, hogyan kell meghalni *pour la patrie*; a szülő

nők tudják meg, hogy a hazának szülnek gyereket; és ha azok elpusztulnak a harcban, mondjanak köszönetet a „vezetés”-nek, hogy elfogadta áldozatukat. Így születik meg a hazafiasság kultusza a koszorúk, lövészárkok, emlékművek, díszsírhelyek, rituális hazafias ünnepek és hőssé nyilvánítási határozatok szaporodásával. Isten, haza, király, pápa (hit, alávetés, függőség, lelki kisajátítás): a régi-új hatalmi szerkezet alapjairól nincs mit vitatkozni -mondja. -De előbb „tökéletesen meg kell ölni a 18. század szellemét.

39

Remélem, mindebből a vázlatos ismertetőből kiderül, hogy De Maistre a későbbi fasiszta hatalomgyakorlás szellemét és konkrét gyakorlati módszertanát készíti elő. Csak a pökhendi, vérszomjas és baromi hatalomvágy mondathatja egy ilyen manicheussal: „Mit érdekel engem Spinoza? Voltaire csak azért vette védelmébe Callast, hogy neve felbukkanjon az újságokban.” Mindenesetre ő volt az, aki megölte a reményt, közönséges számháborúvá silányította harcterek eseményeit, igazolta és értelmesnek hazudta az értelmetlen halált, a mágikus hatalom játékszerévé torzította az elitet, vakká tette a katolikusok hitét, megnehezítette a társadalmi rétegek mobilitását, és abszolút erényes tetté mesterkedte az önkéntes halált.

Utolsó művében (*A pápáról; Du Pape*) megdöbbenő elegyben szórja elének megújulástól való félelmeinek, a régiség iránti sóvárgásainak, a tudományok elleni dühének, háborús magasztalásainak vérgőzös maximáit. De Maistre amúgy is megittasult szavakkal magasztalja és isteníti a véres harcot (olvasása a későbbi Ernst Jünger kegyetlenségét idézi), a természet legmélyebb törvényének nyilvánítja az ölés, a megsemmisítés hajlamát, és minden élőlény elpusztulásának látványa szinte kéjes borzongást vált belőle. Talán nem árt itt megemlíteni, hogy De Sade márki szexuális vágyfantáziái is csak katolikus – ferde és sérült és torz képet nyújtó katolikus – szellemi-lelki talajon foganhattak meg. A katolicizmus évszázados test- és öröm-ellenességét majd a 19. század sátános eszméletű alkotói aknázzák ki, a De Maistre-i és Baudelaire-i formákban.

De Maistre-t lelkesíti a Halál Istene, a barokk halálszínház kéjes-ijesztő és borzongató emléke: azt szeretné életre támasztani, a valóságban. Idézem: „Az egész Földet – szakadatlanul – vér áztatja; nem más az, mint egy hatalmas oltár, amelyen mindent, ami él, fel kell áldozni, vég nélkül, mérték nélkül, habozás nélkül, minden dolog elemésztődéséig, a Rossz végső kiirtásáig, a Halál haláláig.” Vandál beszéd, cudar beszéd, vérgőzös beszéd. Szennyezett beszéd. Ezt a forradalmak ellen irányuló keresztesháborút, véli De Maistre, a Pápának kell vezetnie, hiszen ő a legnagyobb Úr a földön. „Mindен európai nemzet, amely kivonja magát a Szentszék befolyása alól, szükségszerűen a szolgaság vagy a Lázadás szakadékába zuhan.” Úgy látja,

a forradalom elleni hadjárat leghatékonyabb, isteni hatalommal felruházott Vezére a Pápa lehet. A Pápa tévedhetetlen, szuverén úr, és joga van háborút indítani és vezetni. A szuverén hatalom Isten képviselője a földön, mégpedig egészen különös módon, minthogy büntet. Már Rotterdami Erasmus is megrökönyödött annak idején, amikor a meghódított Bologna harcterén meglátta belovagolni II. Gyulát, a *papa terribilét* [a rettenetes pápát], csapatai élén. Ma pedig, amikor már tudjuk: ártatlan milliókat és milliókat nyeltek el a huszadik század pokoli gödrei, különböző tömeggyilkosok rögözméinek ürügyén, ma különös megütközéssel olvassuk De Maistre fejtegetéseit. Ma már úgy tűnik, Isten nem állhat mellénk az Értelem felmutatásával. Isten egyetlen segítsége ma abban állhat, hogy megengedi – nem tiltja meg –, hogy higgyünk benne. Ma már nem lehet egész tudásunkat egyetlen gondolat forrásvidékén megszerezni. Minden elemi vonatkozású tudásunkat versengő, sőt olykor egymást fenyegető tudás-anyagokból kell összegyűrnünk. Mondjuk: a hazát a világból kell összegyűjtenünk. Az egyetlen haza sok hazából áll. Nem érvényes az a tudás, amely egyetlen dologra vonatkozik, egyetlen dologból származik, egyetlen dolog hatáiraival végződik.

Menjünk tovább. De Maistre tehát, soha nem felejtethjük el, Baudelaire szellemi hátországa. De milyen a költészete? És milyen nézeteket tükröz egyéb írásos hagyatéka? Miről árulkodik ez a vallásos, szenvedő, *meztelen szív*? Mert úgy érezzük, verseiből varázslat (igaz, sötét varázslat) árad, egy megrendült hitű és keserűséget esküdött ember légköre, néha ijesztő őszinteséggel. A másodlagos irodalomból és a költő leveleiből is azt halljuk: az egész Baudelaire-i romlottság voltaképpen mély és sérült katolicizmusának következménye, „átöltöztetett” formában. De milyen katolicizmus ez? Babits átszellemült, egyetemes értékekre hivatkozó, magasrendű szelídséggel és fáradt harciassággal szóló mágiája? Vagy az eleve elrendelés és a szabad akarat harcának ellentmondásait hangoztató tépelődése? Vagy Pilinszky minden világbotrányon túl is megőrzött, askétikus, sápadt-szigorú-misztikus szenvedése? Vagy a szeretet evangéliumi ajánlataihoz hú, néha kisedés és naiv ragaszkodás a gyermeki, jézusi ártatlansághoz? Vagy Droste-Hülshoff rebegő, a mindennapos áhítat gyakorlatában erősödő, kételyek közt megszilárduló vallásossága? Vagy Novalisnak transzcendens egészséget szomjazó, a magasságtól transzcendens tisztulást váró fohászokozása? Szellemi táncok forrása talán, amellyel belső képeket, hangulatokat, nézeteket képes gerjeszteni?

Nem, nem, és harmadszor is nem. Baudelaire katolicizmusa ugyanolyan ijesztő, taszító és ellentmondásos, mint De Maistre eszmevilága. Élő példa arra, hogy a teológiai gyökerű gondolkodásban a gyógyítás és méregkeverés mozzanata sokszor egymástól elválaszthatatlan, mefisztói jegy. Nem véletlenül vallja Goethe a *Faustban* a teológiáról (Már az elején: „Ah leider,

auch Theologie!"): „Olyan nehéz elkerülni a téves utat, / annyi rejtett méreg van benne, / és alig különböztethet meg a gyógyírtól.” Baudelaire katolicizmusában is, amely nem bizonyágkereső, hanem ideológiai természetű, keveredik az istenkísértés és a hitvallás szókincse, igaz, első pillantásra csak katolikus vallomásait és szóhasználatának teológiai fordulatokkal 41 átítatott színvilágát érzékeljük. Bárhol ütöm fel irodalmát, hittételek derengenek fel emlékezetemben. A *Romlás virágainak* egyik előszó-tervezetében így ír: „Szűz vagyok, mint a papír, józan, mint a víz, imára hajló, mint egy elsőáldozó, ártatlan, mint az áldozati bárány, és semmi kivetnivalót nem találnék abban, ha a világ kéjencnek, iszákosnak, istentelen páriának vagy gyilkosnak tartana.” Meglepően és megvetően nyílt vallomás ez egy katolikustól. Vagy pár sorral lejjebb: „A bor és az ópium vad élvezinek énekeseként már csak egy evilágon ismeretlen italra vágyom, amelyet a Menny gyógyszerési mesterkedései nem képesek nyújtani, – olyan italra, amelyben nincsen sem élet, sem halál, sem izgalom, sem semmi. Semmit nem tudni, semmit nem tanítani, semmit nem akarni, semmit nem érezni, csak aludni és még egyszer aludni, ez ma az egyetlen vágyam. Alantas és undorító vágy, de őszinte.” 1858. novemberében így ír Alphonse de Calonne-nak: „A protestáns professzorok fájdalommal fogják megállapítani, hogy javíthatatlan katolikus vagyok.” És Poulet-Malassisnak az Ádámot és Évát ábrázoló címlaptervről: „Megvan az az előnye, hogy minden tetszés szerinti könyvhöz illik, ugyanis minden irodalom a bűn felől érkezik. Ezt teljes komolysággal mondom.” Mivel Baudelaire tisztában volt azzal, hogy mindennel szembeni undora és gyűlölete furcsa hatást kelthet még türelmesebb keresztény lelkekben is, és a pogány romlottság és katolikus szigor határvidékén, csípős szagú trágyadombokon nőtt virágai még baráti körében is megütközést válthatnak ki, makacs hajthatatlansággal állította (1866. február 18-án, Ancelle-nek): „Kell-e mondanom Önnek, aki ezt ugyanolyan kevésbé sejtette meg, mint mások, hogy én ebbe a borzalmas könyvbe egész szívemet, egész finomságomat, egész vallásomat (travesztia formájában) és egész gyűlöletemet beletettem? Persze, az ellenkezőjét fogom állítani, és minden istenre esküszöm majd, hogy az a könyv a tiszta művészet könyve, semmi más, mint grimasz és cirkuszi szemfényvesztés, és úgy fogok hazudni, mint a vásári komédiások.” Ha mindezt olvassuk, és összevetjük Baudelaire verseivel, belátjuk, hogy a művészet szövetébe ezek a rettenetes torzulások, dühök, átkozódások, prózai disznóságok nemigen szüremkednek be. A művészet – a szépség rezervátuma – mintha külön szférát hozna létre a megtisztulás, a kötelezően tiszta beszéd, a személyes szennyfolt független kifejezés, a makulátlan gesztusok számára. Abban a pillanatban, hogy egy művész saját anyagának törvényei szerint üzen a világnak, önmaga

főle nő, vagy legalábbis: megpróbálja megteremteni azt az önmagán túli síkot, formát, hangkürtöt, amely csak jobbik énjét hajlandó közvetíteni. Jean-Paul Sartre nagyszerű Baudelaire-könyvében tévedhetetlenül tapint rá erre a pontra: „Aki alkot, az a teremtő tevékenység idejére átlépi saját 42 különségét, és felemelkedik a szabadság tiszta egébe. Ő semmi többé: alkot. Önmagán kívül ugyan valami objektíven Személyeset hoz létre; de amíg dolgozik rajta, nem választható el tőle. Utána azonban nincsen hozzáférése a műhöz. Úgy marad állva előtte, mint Mózes az Ígélet földjének küszöbén.” A művészet, úgy tűnik, nem érzékeli az esztétikai szándék alatti polgári nézeteket, gondolati aknákat, és önkéntelenül azon a síkon bomlik ki, amely nem fogadja a közönséges anyagokat. Maga Baudelaire, aki káprázatosan éles szemű kritikus is volt, ugyancsak ismerte a művészet semlegesítő erejét. A *Romlás virágai*hoz írott egyik ajánlás-tervezetben ezt írja Théophil Gautiernak: „Tudom, az igazi költészet éteri régióiban ugyanúgy nem létezik a Rossz, mint a Jó, s a melankóliának, valamint a bűnnek ez a siralmas szótára nyilván alkalmas lesz, hogy igazolja az erkölcs reakcióit, mint ahogyan az istenkáromló igazolja a vallást.”

Az utóbbi fordulat rávilágít Baudelaire tüskés, megbotránkoztatásra sóvárgó, káromlásban megerősödő vallásosságának legfőbb tulajdonságára. Állandó lelkiismeret-furdalása, melyet az eredendő bűnről vallott Szt. Ágoston-i dogma táplál, ismételten felidézi, sőt újratermeli életének azokat a helyzeteit, amelyekben szinte természetes az istenkáromlás. Az *ember rossz*, mondta De Maistre (és Szent Pál és Szent Ágoston és a többi szent); tanítványa kajánul ráerősít (*Meztelen szivem, XXXII*): „Az igazi civilizáció lényege nem a gáz- és nem a gőzerő, és nem az asztaltáncoltatás, hanem egyesegyedül az eredendő bűn következményeinek csökkentése.” Pár sorral feljebb: „A földön az egyetlen érdekes dolog: a vallások.” A *Rakéták* pedig így nyílik meg: „Még ha nem létezne is Isten, a vallás szent volna és isteni.” Ez a költő, aki azt vallja, hogy „minden örvény” (*Le gouffre, Az örvény*), aki *rettenetesnek* látja a kíváncsiság formájában megjelenő *Angyalt* is, mint Rilke (*Le Voyage II*), aki egy női haláltáncfigurában az „örült módon felcícomázott Semmit” pillantja meg, aki tudja, hogy minden gazember önkínzó is egyben, s hogy „az ártatlanság paradicsoma messzebb van, mint India vagy Kína”, az nem is képes önmagát és költészetét másnak megteremteni, mint azt Baudelaire tette.

Mert az ő Istene szörnyű Isten (Baudelaire gondolkodása Jézust szinte nem ismeri): az Ószövetség Istene, nem az Újszövetségé, nem a szeretet, hanem a törvény és a büntetés Istene, aki nem ígér megváltást, csak fenyítést. A bírói verdikt értelme pedig itt nem a bűn eltörlése, hanem annak mindig annak az új „hely”-nek a kijelölése, ahol az ember folytathatja a szorongást. A hithez is tehetség kell, mondja egy kortárs költő, és Baudelaire-nak volt tehetsége ahhoz, hogy sötéten lobogó hitét ébren tartsa. A Rossz

imádata és ápolása örökre működésben tartja szadista ösztöneit, és a Rossz megtapasztalása közben érzékelt lelkiismeret (vagy lelki furdalás) garantálja azt az alapérzést, hogy ő valamiféle egyetemes árulás áldozata. Célja ez volt: a rosszat akarattal tenni azért, mert tiltja a külvilág; éppen annak fonákját tenni, amit jónak tart a „polgári társadalom”. Azt akarni, amit 43
más nem akar, miközben nem szűnik meg megvetni a Gonosz hatalmakat – és azt nem akarni, amit más akar, miközben legbensőbb akaratának tárgya és célja továbbra is a Jó. A sátános költő és az ateista lázadása hasonlatosnak tűnik, mert mindkettő őrzi hitét más-más zendülés leple alatt. A költő ezt írja egyik jegyzetében: „Ha a vallás eltűnne a világból, végül megtalálnánk egy ateista szívében.” (Mintha Baudelaire elővételezné itt a mai ateista katolicizmus képzetét; ezt a tételt Ernst Bloch is választhatta volna *A remény elvének* mottójául.)

De Sartre élesemléjűen pontosítja a párhuzamot, és azt mondja: a baudelaire-i cselekvésmód és a szokványos bűnözés között ugyanaz a különbség, mint a fekete misék bemutatása és az ateizmus hirdetése között. Az ateista nem törődik többé Istennel, mert egyszer s mindenkorra belátta, hogy nem létezik. A fekete misék papja viszont gyűlöli Istent, mert szeretetreméltó; és kigúnyolja, mert tiszteletreméltó. Akarata arra irányul, hogy tagadja a fennálló rendet, de ugyanakkor mélységesen igenli és helyesli is ezt a rendet. Ha csak egy pillanatra is megszűnne helyeselni, tudata összhangba kerülne önmagával, a Rossz egy csapásra fedésbe kerülne a Jóval, és miközben ő minden rendből kihullana, amelynek eredete nem az ő tudatában van, megérkezne a Semmibe, Isten nélkül, igazolás nélkül, saját felelősségének súlya alá lökve.

Baudelaire elismeri, tudatában ápolja és erősíti a Jót, hogy mindig belezuhanhasson a Rossz gödrébe s hogy megízlelhesse a *Semmi ízét*. Itt nem két egymással ellentétes erőről van szó, mondja Sartre, hanem két olyan erőről, amely azonos ponton kezdi kifejteni a hatását: egyik a másik funkciója. Ezt a dialektikus büntetési rendet Baudelaire fogalmilag is tisztázza magában: „Minden emberben egyidejűleg létezik, ugyanabban az órában, két törekvés: az egyik Isten felé mutat, a másik a Sátán felé. Isten megszólítása, vagy a szellem törekvése, ez az emelkedés vágya; a Sátán megszólítása, vagy az állati vágy, ez a süllyedés gyönyörűsége. Az utóbbi a Nőhöz való vonzalomban, az állatokkal, kutyákkal, macskákkal stb. való bizalmas érintkezésben valósul meg.” (*Mon coeur mis à nu*, XI) De Baudelaire kegyetlensége De Sade márkí örökségét is jelzi. Edmond de Goncourtnak egy naplójegyzete tökéletesen tapint a lényegre, megvilágítja költőnk szellemi-lelki helyzetét: „Ez, a szadizmus, a katolicizmus utolsó szava.” (1860. január 29-én mondja ezt Flaubert-nek).

Anyánk, feleségünk, leányunk kímélete érdekében nem idézem sem a *Juliette*, sem a *Justine* részleteit, s ha tudom is, hogy De Sade égi és földi pokla a barokk halálszínház travesztíája, sokáig kell keresnem felháborodásom alján a maradék esztétikai gyönyört. Szerinte mennyei dolog kéj-
44 jel ölni, gyermeki és gonosz dolog jót tenni. És ha érthető is, hogy ez a nézetrendszer a katolicizmus szellemi fattyúhajtása, megbotránkozom. Szenvedélyesen szeretni a gyilkolást, minden vallási vagy erkölcsi vagy ízlésbeli megfontolástól mentesen, belefér ez még a világba? Hogy az áldozatok sorsa semmit nem számít, lehet még ezt a becsípődést irodalomként emészteni? Tudjuk, persze, tudjuk, hogy a közerkölcsöt irányító erények hazugságok, csak a halál álruhái. De túrni kell magánszememnek ezt a perverzítást? Tudom – lévén katolikus terheim –, hogy De Sade felfogása vallást feltételez, amelyet (összes alanyával együtt) meg akar gyalázni. Tudom, hogy a történelemben a potenciazavaros, agglegényvérű, vékony hangszálú elődök megteremtették az Ördög megszemélyesített és megtestesült figuráit: a Nőt, a boszorkányt, a számtalan *femme fatalet*, a sors asszonyait, a halált hozó szexualitás rémalakjait. Keats látomása, a *La belle dame sans merci*, ez az ellen-Szűz-Mária fáradhatatlanul kísért később szerencsétlenül őrjöngő férfiak éjszakai párnáján. Az ív a magányosan szenvedő, önsanyargató, önkielégítő boldogtalanoktól egészen a fasiszta ágensek tébolyáig terjed.

És Baudelaire ismeri ezt a szörnyű összefüggést. Fekete Vénuszának, a mulatt Jeanne Duvalnak képére ezt írja oda: „querens quem devoret” (keresi, kit emészthet el), idézve Péter első levelének egy sorát (V. 8.): „Legyetek józanok, vigyázzatok, mert ellenségetek, az ördög mint ordító oroszlán jár szerte, keresve, kit nyeljen el.” A Szépséggel szembeni imádatát egyre inkább a gyűlölet szavaival tudta csak kifejezni, és pl. a Szépséghez írott himnuszában borzadva írja: „mindegy, hogy az égből vagy a pokolból jössz, ha megnyitod nekem a Végtelenség kapuját...” És szerelmét is (mint majd később József Attila és mások) csak gyűlölet-litániákkal tudta megvallani. Hogyan is írja az *A celle qui est trop gaie* (*Annak, aki túl vidám*) című versében? „Bolond nő, akibe belebolondultam, / annyira gyűlöllek, hogy szeretlek!” A nemiség megördögítése (ha van istenítés, akkor van ördögítés is, mint ahogy a németben csakugyan van: *Verteufelung*) a serdülő keresztény századoktól fogva, Szent Pál és Szent Ágoston rideglegényes kiszólásai óta mélyen áthatják a szószékek eszméletét, és kendőzetlen katolikus dühvel térnek vissza Baudelaire irodalmában. Ő a Rosszat, érdekes, főleg a szexualitással összefüggésben emlegeti. „De én azt mondom: a szerelem egyetlen és legnagyobb gyönyörét az a bizonyosság adja, hogy a Rosszat tesszük. És férfi és nő születésüktől fogva tudják, hogy a Rossz minden gyönyört tartalmaz.” (*Rakéták, III*) A szerelem testi oldalával szembeni zsíros utálkozása, a nemiség meggyanúsítása, a nő alsóbbrendűségének hangsúlyozása, a nő verésének szükségessége a baudelaire-i

szadizmusnak alapelemei. Rémületet kelt, szinte érthetetlen, hogy ez a javíthatatlan nőgyűlölő – csodálatos szerelmes verseivel egyidejűleg – ilyeneket tudott naplójába írni: „A szerelmi aktus nagyban hasonlít a kínzáshoz vagy egy sebészorvosi beavatkozáshoz.” (*Rakéták, XI*) Másutt nyáladzó gyönyörködéssel részletezi a kopuláció közben felhangzó nyögések, hörögések, sikolyok, szusszanások hangrendjét, a szemek kéjben elforgó nedvedzését, a döfködés közben megfeszülő izmok nevetséges játékát, és a paciensek egyéb kiválasztásait (*Rakéták, III*). Valóban, a szerelmi aktust csak a kiválasztás szerveivel vagyunk képesek elvégezni.” (*Meztelen szívem, XVIII*)

Baudelaire eszmevilága amúgy is a legszigorúbb egyházi szadzadok gyilkos elvárásrendjét idézi meg. Baziliosz megtiltotta a hívőknek a nevetést: a csüggedt tekintet jelezze a boldogtalan földi léte. Tertullianus a nőt az „ördög betörési kapujának” nevezte, és (egészen általánosan) őt tette felelőssé Jézus halálában. Jeromos, a jeles egyházatyja legszívesebben kopaszra nyírta volna őket. Ne énekeljenek. Templomba nem csak terhesség és havi vérzés közben nem léphettek be, aki ezt megtette, hét éves távolmaradási tilalommal sújtották. Péter, az első pápa (aki pedig nő volt, gyerekei voltak), későbbi keresztény források szerint került minden helyet, ahol nő tartózkodott. Szent Ágoston a szüzeknek sokkal előnyösebb helyet ígér a paradicsomban, mint szüleiknek, és azt kívánja, ne házasodjék senki, akkor hamarabb eljön a világvég. Nem folytatom. Friedrich Heiler, a nagy-szerű teológus mondja: „Az ember hajlik arra, hogy bizonyos morálteológiai műveket a pornografikus irodalomhoz soroljon.”

Mit olvasunk Baudelaire jegyzeteiben? Szent Pálra emlékeztető zordság csap ki ennek a meztelen szívnek aljáról, legalsóbb gödreiből: „Mindig ámuldoztam azon, hogy a nőknek megengedték a templomba való belépést. Vajon milyen társalgást folytathatnak ők Istennel?” (*Mon coeur mis à nu, XXVII*) S ahogy mindent utált, ami természetes, és mindent imádott, ami mesterséges, úgy átkozta a nőket, mint a természetesség mintaképeit. Legszívesebben verte volna őket, ha lehet, ameddig lehet, ahol lehet. Fájdalomsztás iránti mohó vágya, mindenféle kín és pusztulás látványára iránti sóvárgása, a bűnben való fetrenghés termékeny bűnbánata, a pokol minden földi formájának csettegő ízlelgetése, mindez lírájában is tanúságot nyer, és növekvő esztétikai mérlegelésre is kényszeríti az olvasót (miután az etikai mérlegeléssel már végzett). Csak egy példát idézek, *Az önkínzó (L'É-autontimorouménos)* első hat sorát: „Verni foglak /akarlak/ harag nélkül / és gyűlölet nélkül, mint ahogy egy hentes, / ahogy Mózes megütötte a sziklát! / És pilláidból, // hogy itassam Szaharámat, / kibuggyantom a fájdalom vizeit.” A gondolatot mesterének, De Maistre-nek egyik könyvében találta: „Már csak ha a természet törvényeit vesszük tekintetbe, amelyeket Isten

annyi bölcsességgel alkotott meg, elmondhatjuk: minden gazfickó egyúttal önkínzó is.” (*Soirées de Saint-Petersbourg*) A hűséges költő-tanítvány egyik 1855-ös levelében, amelyben a verseit lezárando *Epilógus* tartalmáról tudósít, így vall: „Az *Epilógus* egy hölgyhöz szólna, és ezt mondaná: Hadd 46 pihenjem ki magam a szerelemben. De nem, a szerelem nem ad semmi nyugalmat. Az együgyűség és a jóság undorítanak. Ha meg akarjátok nyerni tetszésemet és meg akarjátok fiatalítani vágyaimat, akkor legyetek kegyetlenek, hazugok, korhelyek, alantasak és tolvajok; és ha erre nem vagytok hajlandók, akkor lesújtok rátok, harag nélkül. Mert én az irónia igazi képviselője vagyok, és betegségem tökéletesen gyógyíthatatlan.”

Baudelaire kénköves janzenizmusának, sátános irtózatának említett fordulatait fokozza cinikus öntetszeglése, könnyen öldöklést emlegető mániája, nem is palástoltan kést és kardokat villogtató beszédmódja. Még enyhítő körülménynek is vélhetnénk az efféle ritka megindultságokat: „Minden feltétel hiányzik belőlem ahhoz, hogy meggyőződéselem legyen” (*Meztelen szívem, VII*), – de a sarkalatos hittételek összessége mégiscsak egy förtelmes lélek körvonalait veti elénk. Gyakran mellbe vág tónusának bizonyos katonás keménysége, sőt katonai viszonylatok iránti rokonszenve, az erőszak eszményítése, a halálbüntetéssel kapcsolatos pökhendisége, és általában az igazsággal kapcsolatos csúfolódása. Ez a költő, aki lépten-nyomon a katolikus teológia alapfogalmaival fejezi ki eszméit, olyan elvetemült borzongással beszél a világról, olyan felfegyverzett heveskedéssel rombolná le az egész ördögi-angyali társadalmi és emberi szférát, hogy fenekedése megszégyeníti a legelvakultabb egyházatyák dörgedelmeit. A *Ne ölj* parancsa a kereszténység abszolút, feltétel és korlátozás nélküli alaptörvénye, Baudelaire ellenben elképesztő nyíltsággal beszél gyilkos szándékairól. „Már gyermekkoromban hol pápa szerettem volna lenni – de katonai pápa –, hol pedig színész. Az élvezetek, amelyeket e két vágyálomból merítettem.” (*Meztelen szívem, XXXIX*) „A franciáknak a katonai metaforák iránti előszeretetéről. Nálunk minden hasonlat bajszot visel. Harcos irodalom. Betenni a lábat az ajtónyílásba. Magasba tartani a zászlót. Belevetni magad a harc kellős közepébe. A veteránok egyike.” (*Meztelen szívem, XXIII*). „Az ember, aki esténként elmondja imáját, a hadnagyhoz hasonlít, aki őrszemeket állít fel. Ő aludhat.” (*Higiène*) „Trón és oltár, micsoda forradalmi jelszó.” (*Rakéták, II*) A legijesztőbb szövegekben pedig ezt halljuk: „Csak három fajta tiszteletreméltó ember létezik: a pap, a harcos, a költő. Tudni, ölni és alkotni. A többiek fizessenek adót és robotoljanak; ők az istálló rabszolgái, azaz annak elvégzésére valók, amit hivatásnak nevezünk.” (*Meztelen szívem, XIII*) Később hasonlóan: „Az emberek között nagy csak a költő, a pap és a katona, a daloló ember, az áldásosztó ember, az áldozó és önmagát feláldozó ember. A maradék? Csak az ostort érdemli meg.” (*Meztelen szívem, XXVI*)

Baudelaire költészetének rajongója egyik ámulatból a másikba esik. Elképzelhetetlen, hogy a magyar irodalomban kedvencé avassunk valakit, aki ilyen ideológiát dug el a versei mögött, még legderekasabb katonaköltőnk, Petőfi Sándor bizonyos verseit (*Akasszátok fel a Királyokat!*) is megütközéssel vesszük tudomásul... de hát ő egy forradalom és szabadságharc harsonása volt, nem bélelte ki sorait katolikus dogmatikával, és végül a harctéren esett el. A szabadságért feláldozta nemcsak a szerelmét, hanem az életét is – ahogy ezt meg is jövendölte. Talán így más-ként hangzik a költészetében fel-felcsendülő könyörtelen motívum... Nekem, ma, a 21. században, ez a beszédmód sem eszményem.

De Baudelaire esetén a költői életműtől való búcsúzás küszöbére sodródik kétségbeesésében az ember. Képes ilyeneket följegyezni: „Szép összeesküvést szervezni a zsidó faj kiirtására. / A zsidók, a *Megváltás könyvtárosai* és tanúi.” (*Meztelen szívem*, XLV) Elő-előfordul a történelemben, hogy írói életműveken belül felséges és romlott részek érintkeznek egymással, de mi, a Szépség érdekében (*mindegy, a mennyből származik-e vagy a pokolból*), lelkiismeretünk háta mögé dugjuk fenntartásainkat. Bár érzékeljük, hogy hol a könyökünk szúr, hol a szívünk kalimpál, hol a fejünk forog, hol csak az éjszakáink nyitottabbak, mint annakelőtte. (Nem lehet elég sűrűn felütni Shakespeare *III. Richárdját*, azt a jelenetet, amelyben a lelkiismeret helyét keresi két szereplő. Hiába tudjuk kívülről a költészetet, nem tudjuk kívülről az ember eltörölhetetlen kötelességeit.) Az is elő-előfordul, hogy későbbi förtelmes események visszamenőleg elmozdítják lelkesedésünk alappilléreit. Baudelaire verseit, csodálatosan modellált mondatait én ma is olvasom; de egykori lázas lelkesedésem már csak mérlegelő figyelem, rajongásom éber tudomásulvétel, széles ismerkedésem alkalmi emlékezés.

Ennek oka az, hogy kérdezem: lehet-e nagy költő, aki embertelen, emberellenes ember, az *anti-humanity* (Baudelaire saját jellemzése) prófétája? Eltűnődöm: ő soha nem ölt embert (tudtommal), nem vált belőle fegyverforgató pápa, nem szervezte meg (tudtommal) azt a bizonyos – a zsidók kiirtására célzó – összeesküvést. De tudom, hogy a tömeggyilkosságok is magányosan kiordított szavakkal kezdődnek, és miután az áldozatok sorsa beteljesedett, kevesen emlékeznek arra, mivel kezdődött a rossz és miképpen vezetett katasztrófához. Igaz, Baudelaire naplóinak átkai, amelyek őszinte „polgári” érzületeit rögzítik, annak idején nem kerültek nyilvánosságra, ezért nem indokolták és nem leplezték le a Világ-lelkiismeret előtt szerzőjük valódi indulatait. Imádott tetszelegni a Rossz emlegetésében, ápolta szívében a romlottság minden lehetséges csíráját, de – mormogom magamban – megpróbált virágot szedni a trágyadombon. Hallatlan dolgokat akart az emberek

szemébe vágni, feltűnést akart kelteni, tudom. És a fenyítést is akarta, kicsikarta a környezetétől. Egész élete egyetlen fenyítés volt, de büntetéseit soha nem kapta érdemtelenül és váratlanul. Gyűlöletessé tette magát, hogy még nagyobb zokogással áhíthassa a Jót. De mindent megtett, hogy 48 süllyedése egyetemes, folyamatos és vég nélküli legyen. Huszonéves korában elherdálta örökségét, és ezzel kiprovokálta, hogy gyámság alá helyezték, és hogy életét végig ún. családi tanács felügyelje. Provokálni akart a verseivel, és bírósági eljárást vont magára (noha a perben soha nem védte verseinek erkölcsi tisztaságát). Akadémikus szeretett volna lenni, de tudta, hogy művészete és hírhedt életmódja eleve lehetetlenné teszi a felvételt. Többször kérte felvételét az Akadémiába, ugyanakkor ő maga terjesztett hamis hírszteléseket magáról, hogy a megszégyenülés közismert tárgya lehessen, elszenvedhesse a megszégyenülést. Egyszerre volt szellemi mazochista és szadista. Azt mesélte: kormányos legénynek szegődött egy Indiába tartó hajón, aztán meghökkent, micsoda ocsmány elbánásban volt része. És ha az ember erre az elegáns, törékeny, szinte lányos kamaszra és a matrózok modorára gondol (meséli egyik kortársa), akkor csakugyan hitelesnek tűnik a baudelaire-i legenda.

Feltűnési mániája később is látható. 1865. január 3-án azt írja Brüsszelszélből Paul Meurice feleségének: „Itt rendőrspiclinek tartottak néhányan (és ez rendben is van!) – és homoszexuálisnak (én magam terjesztettem ezt a pletykát, és hitelt adtak nekem!).” Sőt néha az a szándéka, hogy tartsa neveltségnek a világ. Asselineau azt írja: „Minden más belehalt volna abba, hogy neveltségnek tartják, ő élvezte ezt...” Ha mindezt látjuk, nem elképzelhetetlen, hogy ez az ember még a magányban is, még jegyzeteiben is keresi az önkielégítésig terjedő megbotránkoztatást, a kegyetlen nyelv gyakorlatában megnyilvánuló önbüntetést. Mert a nyilvános megütközés élvezete azt célozta, hogy véglegessé tegye Baudelaire magányát, korlátlaná tegye szabadságának kegyetlenségét. „Ha egyszer majd az egész világ szemében sikerült megvetést és szörnyülködést kiváltanom magammal szemben, akkor meghódítottam a magányt. (*Rakéták*) Mert ez a magány – emberileg, érzelmileg és szellemileg is, gondolja – tökéletesen elszakíthatja az emberiség ügyeitől, és magát a humanitást is csak travesztia formájában teszi lehetővé. Az az érzésünk, Baudelaire-t nem lehet egyenesben, mondjuk: szörmentén olvasni, hanem csak *gegen den Strich*. Ha a szemébe nézel, megborzadsz. Ha a verseit olvasod, a gyönyörűség megajándékoz a részleges fedés bájitalával, és meglegszel az esztétikum szükségszerűen „humanizáló” hatásával.

Mert a versek, noha azok is átítatódnak némileg az antihumanitás mérgeivel, soha nem keltik a magas fokú elborzadás élményét. Talán nem is lehet verset írni a páncélba öltözött katolicizmus indulatával, nem tudom.

Mindenesetre érdekes, hogy az esztétikum létrehozásának állapota, úgy tűnik, kizárja az embertelen tárgy egy bizonyos határon túl történő kifejtését, a legmélyebb elborzasztás tónusát. Útni egy nőt? Igen, ez megjelenik a jegyzetekben, és a versekben, nem egyszer. De ezt az olvasói engedékenysé- 49
ség és a hagyományosan patriarchális szemlélet hajlandó a szerzői szabadság jegyének tekinteni, és valahogy ösztönösen kivonja az öszszélményből a túlzóan provokatív elemeket. A megbotránkoztatás mindenesetre nem ronthatja meg a katarzist, a kegyetlen elem nem kerülhet túlsúlyba a legmélyebb méltányosság végső szempontjával, mert akkor a mű kikerül a művészet tisztítótűzének szférájából. De Sade irományait vagy Pasolini bizonyos filmjeit, úgy tűnik, azért nem hajlandó irodalomként, művészetként felfogni a befogadói közeg, mert azokban a civil közlendők síkján megsemmisül a művészi szándék, a (kegyetlen, embertelen) ideológia mintegy letaglózza a művészi fejleményt, a gyűlölet megsemmisíti a „trágyadombon talált”, amúgy zsenge és törekeny virágszálakat. Újra és újra átlapozva *A Romlás virágait*, nem találok a versekben olyan helyet, amely csak megközelítőleg is annyi megbotránkozást keltene bennem, mint a reflexív megszólalások. Ilyen értelemben – hála a művészet önvédekező erejének – a versek ma is tanúskodhatnak a költészet művészi hitelességéről.

Másrészt, sokadszorra, azonban kérdezem magamtól: van-e különbség aközött, hogy az egyik költő így ír magánjegyzeteiben a világgállapot bizonyos elemeiről, a másik pedig egészen másképpen? Mert nem kétséges, Babits vagy Pilinszky vagy Droste-Hülshoff nem kísérté művészetét efféle hallatlan kiszólásokkal. Mert nem gondolkodtak így, ellenkezőleg. Számukra meghatározó volt a humanitás, bármit értsünk ma ezen. (Magyar költő esetén, úgy sejttem, azonnal le is tenném az egész életművet, ha ilyen riasztó jegyzetanyagba ütköznék. Mint ahogy a feddhetetlen erkölcsiségűnek vélt Szilágyi Domokos életművét besúgóí tevékenységének kiderülése hosszú időre bejárhatatlanná tette. De az tett-sorozat volt. Baudelaire csak sérült lélek és egy fecsegő dandy.) Intő jel, hogy De Maistre így beszél: „Nem tudom, mi az, hogy becsületes ember.” És tudjuk, Baudelaire dandyzmusának egyik rejtett célja az volt, hogy nagy emberré váljon, minden erkölcsi meggyőződés nélkül. Kérdem: beszélhetünk-e világnézetéről jegyzeteinek olvasása közben? Számít-e ez? Lehet-e magasra szárnyalni a művészetben úgy, hogy emberi síkon közben pokolra szállok? *Odi et amo*, a szerelmi érzést már Catullus is így fogalmazta meg. „Csak annyira gyűlöllek, amennyire szeretlek”, más ez, amit Baudelaire ír? „Ne keresd a szíved, megzabálták az állatok”, írja egyik versében (*Causerie*). De ez, hangsúlyozom, csupán megrendítő beszéd, nem embertelen beszéd. Egy – önhibájából is – megalázott, szüntelenül gyönni

vágó, a Jótól nem teljesen elszakadt halandó kifejezőmódja. Kérdezem továbbá: eltörli-e (vagy csorbítja-e) a jegyzetanyag a versek érvényét?

Miért delejez meg minket százszor jobban, ha a Rosszaságot látjuk a papíron betűformában, mintha a Jót ábrázolja egy nagy író? Mert
50 mindannyian küzdünk a bensőkben dülő különféle rossz késztetésekkel. Goethe ezeket *tendenciáknak* nevezte. És azt mondta az Ecker-mann-beszélgetésekben, hogy nem mindegy, milyen tendenciákat hagyunk megerősödni magunkban. Lehet, Baudelaire egyik tartós érdeme marad, hogy örökre a szívünkbe véste emberi mivoltunknak azt a félelmetes vonását, hogy a Rossz a legközelebbi táplálékunk. A jóért küzdeni kell. A jóért sok harckunkat el kell veszítenünk. Alig látjuk ma már. Él-e még a Jó? Vagy meghalt? Vagy csak a rossz emberek szívében él, mint a holt Isten az utolsó ateista szívében (ezt már idéztem az imént)? Bizonyos: *nem egyetlen* olvasóra van szükség mibennünk, hogy megőrizzük magunknak régi, éretlenebb Baudelaire-képünket. Mert aki ismeri az egész anyagot, nem teheti magát többé tudatlanná. Amit egyszer tudunk, hozzánő a többi részhez, és újabb nekifutást kíván. De el tudom hinni, hogy van sok olyan ember, aki soha többé nem tudja befogadni Baudelaire szépségeit sem, ha megismerte egyéb rútságait. Annak számára az egyszerű, egysíkú, egyértelmű élmény – amelyet valaha ajándékba kapott – ma már vívódás tárgya. Az egykori talált tárgyat, amely esztendőkkal ezelőtt aranyak rémlett, folyton tisztogatnia kell.

Lehet, hogy a fentebbi gondolatsor sem volt több, mint ennek a tisztogatásnak egyik pillanata. És lehet, hogy éppen erről a részleges csalódásról, erről a sérült hűségéről, erről a hátráló kitartásról kívánt jelet adni.

